

Szwejkowski, Andrzej

Szkoła u progu XX wieku

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 16, 313-318

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Andrzej Szwejkowski

Szkoła u progu XX wieku

W dzisiejszym świecie obserwujemy ogromne przyspieszenie dokonujących się zmian wokół nas. Wiek XX kojarzy się między innymi z takimi wydarzeniami jak: dwie wojny światowe, zrzuconie bomby atomowej na Hiroszimę, lot w kosmos, katastrofa w Czarnobylu, zburzenie Muru Berlińskiego.

W Polsce okres wielkich przemian politycznych, gospodarczych i społecznych zapoczątkowany został w 1989 roku.

Okres ten wiąże się także z wynalezieniem technologii cyfrowej, mikroprocesorów, rozwojem medycyny, przemysłu a przede wszystkim technologii informacyjnej. To przyspieszenie w rozwoju technik i technologii pociągnęło za sobą również konieczność zmian w edukacji, systemie oświaty i szkolnictwa a także wychowania i nauczania.

Obecnie Polska czyni starania o przyjęcie do Unii Europejskiej, dlatego też jako przyszły członek musi przystosować się do norm obowiązujących w Unii. Zmiany zachodzące w naszym kraju mają zbliżyć nas do państw Europy Zachodniej. Również przemiany w edukacji mają prowadzić do takiego stanu, jaki obserwuje się w tych krajach.

Integracja z Europą wymuszać będzie pewne standardy kształcenia, powodować zmiany w organizacji i finansowaniu instytucji szkolnych, wychowawczych i opiekuńczych.

Nigdy tak wiele nie zależało od tego, jakie mamy wykształcenie. Człowiek nowego wieku będzie w dużej mierze pracował bardziej samodzielnie niż dotychczas, ale z pomocą najnowszych źródeł i urządzeń informacyjnych.

System szkolny pełnił dotąd przede wszystkim funkcję dydaktyczną, natomiast w aktualnej i przyszłej sytuacji społecznej należy rozwijać funkcje wychowawcze i opiekuńcze szkolnictwa, tak jak to się dzieje w wielu rozwiniętych krajach.

Różne patologie społeczne i zagrożenia powodują często niepewność, zwątpienie, poczucie zagubienia w otaczającym świecie. Dochodzą do tego często problemy ekonomiczne np. bezrobocie i związane z tym napięcia w rodzinie. Dlatego koniecznym staje się podejmowanie działań, które zmniejszałyby występujące zagrożenia społeczne. Szkoła powinna być miej-

schem, w którym dzieci i młodzież mogłyby odpocząć od codziennych trudności. Należy stworzyć warunki, aby uczeń przebywał chętnie w szkole rozwijając swoje zainteresowania.

Charakterystycznym zjawiskiem społecznym we współczesnym świecie jest koncentrowanie się na rodzinie i domu rodzinnym. Najnowsze technologie informacyjne sprzyjają realizację i tych potrzeb. Nie wychodząc z domu można zrealizować zlecenia bankowe, dokonać zakupów, przygotować posiłek dzięki kuchence mikrofalowej itd. Wystarczy karta kredytowa, internet, odbiornik telewizyjny.

Doniosłą zmianą jest przekształcenie systemu szkolnego w system instytucji o różnym profilu i podstawach funkcjonowania. Obok szkół publicznych rozwija się szkolnictwo prywatne. Tworzą się warunki dla konkurencji co może przynieść pozytywne konsekwencje. Jednakże z powodu różnic finansowania dostęp do szkół prywatnych nie jest równy. W praktyce ujawniają się także inne wady szkolnictwa prywatnego. Trudności finansowe mogą być przeszkodą w zdobywaniu wykształcenia. Wydaje się, że w Polsce jest to bardzo poważny problem.

Mamy różnego rodzaju pomoc materialną, jak choćby stypendia socjalne, jednak środki te nie wystarczają na pokrycie kosztów związanych z nauką i utrzymaniem. W tej sytuacji wielu rodziców nie może sobie pozwolić na kształcenie dzieci. Często młodzi, którzy mają ambicje podjęcia studiów, muszą ze względów finansowych, po ukończeniu szkoły średniej, szukać pracy.

Zmiany w edukacji idą w stronę jest stopniowej integracji kształcenia ogólnego. Kierunki i typy kształcenia będą coraz bardziej podporządkowane potrzebom rynku, który będzie wyznaczał cele, treści i zakres uczenia się. Bardziej ogólna na wstępie wiedza dawać będzie szansę na zdobycie szerszych możliwości zawodowych. Z drugiej strony coraz bardziej liczyć się będą umiejętności i zdolności w danej dziedzinie.

Następuje gwałtowny napływ nowych informacji. Należy zdecydować, jakie treści wybrać i czego nauczać.

Określone zmiany w treściach i organizacji kształcenia spowodowane będą szybkim rozwojem produkcji, powstawaniem nowych zawodów i technologii.

Stopniowo wzrasta liczba uczących się w wieku produkcyjnym. Prowadzi to do zmiany proporcji liczby uczących się osób pracujących do liczby kształconych dzieci i młodzieży. Osoby zatrudnione w różnych działach gospodarki mogą dzięki systemowi zaocznemu i wieczorowemu zdobywać nowe kwalifikacje i podwyższać uzyskane wcześniej.

Oświata to przede wszystkim uczeń i nauczyciel. Zagadnienia, jakie na-

leży poruszyć mówiąc o jakichkolwiek zmianach czy wizjach, dotyczą roli w systemie szkolnym ucznia i nauczyciela i ich wzajemnych korelacji.

Szkoła była zawsze miejscem, gdzie zgłębiano tajniki wiedzy. W całych dziejach naszej cywilizacji zmieniały się instrumenty, dzięki którym dochodzono do wiedzy. Zawsze jednak był uczeń i nauczyciel, czyli ten, który szuka wiedzy i ten, który pomaga ją odnaleźć. Rola nauczyciela jest wiodąca; powinien tak pokierować uczniami, aby dzięki dostępowi do odpowiednich informacji mogli oni uzyskać wiedzę umiejętnie wykorzystywać i przetwarzać. Odpowiednio wykształcony nauczyciel to ten, który dzięki rozwijającej się technologii informatycznej umie:

- uzupełnić wiedzę przedmiotową;
- zdobyć wiedzę pozwalającą usprawnić swoje umiejętności nauczania;
- przygotować się do pracy badawczej.

Nowa szkoła musi przygotować tak wykształconych ludzi, aby mogli oni sprostać nowym wyzwaniom cywilizacji informacyjnej.

Rolą szkoły będzie nauczyć szybciej i lepiej myśleć. Rolą systemu oświaty będzie nauczanie radzenia sobie z niewiadomymi. Należy przypomnieć, że zawsze, w każdej epoce, uczenie opierało się na współpracy i współzawodnictwie oraz przyznawaniu nagród za sukcesy w nauce. Wydaje się, że te same elementy będą w dalszym ciągu siłą napędową szkoły XXI wieku. Dzięki współpracy i współzawodnictwu uczniowie będą osiągać kolejne sukcesy w zdobywaniu wiedzy. Zmieniać się będą jedynie: sposób dotarcia do niej, metody i pomoce. Uczenie się w szkole XXI wieku będzie dostarczać umiejętności współdziałania w dotarciu do informacji, poprzez rozwijanie myślenia i języka. Ważna będzie również nauka kompetencji słowa, myśli i czynu.

Szkoła musi pomóc uczniowi w krytycznym postrzeganiu rzeczywistości.

Jej zadaniem jest kształcenie uczniów tak, by mogli zadawać refleksyjne pytania, a także pobudzać do refleksji nad własnym myśleniem i planowaniem przyszłości. Rolą nauczyciela jest być bardzo blisko uczniów. Musi on być modelem do naśladowania, a dzięki swej wiedzy jest on kimś w rodzaju trenera, eksperta, który ocenia próby rozwiązywania problemów, podpowiada odpowiednie strategie, ocenia eksperymenty uczniów, prowadzi z nimi dyskusje. Dzięki takim postawom nauczyciela uczniowie uczą się więcej.

Nauczyciel przestaje być instruktorem, który jedynie przekazuje wiedzę. Dzięki akceptacji i zaufaniu uczniów do nauczyciela, tworzy się odpowiednie środowisko wychowawcze. Uczeń w szkole poznaje co to jest wolność, ale i co oznacza dyscyplina.

Ważną zatem sprawą jest kwestia właściwej organizacji pracy, przygotowania nauczycieli oraz ich wynagrodzenia.

Zasadniczym elementem w kształceniu profesjonalnym nauczyciela jest wiedza i umiejętności pedagogiczne. Dąży się do tego, aby zatrudniani nauczyciele mieli wyższe wykształcenie. Całkowicie zmienia się rola, jaką pełni nauczyciel. Nie ma on być osobą, która narzuca uczniom odgórne albo własne ustalenia. Powinien zachęcać wychowanków do własnych przemyśleń i sądów.

Ważne jest wyrobienie u młodzieży umiejętności uczenia się, dochodzenia do prawdy, poszukiwania źródeł wiedzy. Jednocześnie należy wprowadzić młodych ludzi w świat osiągnięć nauki, kultury i techniki, uczyć, aby byli otwarci na to, co nowe i wartościowe. Kształtować trzeba przyszłych obywateli kraju i Europy, przygotować do wypełniania określonych obowiązków i uświadamiać o możliwości korzystania z szerokich praw.

Procesy integracji z państwami Europy powinny dotyczyć wszystkich sfer i aspektów życia. Trudne zagadnienie stanowi problem przemian świadomości Polaków. Powinniśmy ukształtować w sobie poczucie odpowiedzialnego przeżywania swojej wolności osobistej. W poprzednim ustroju wpajano społeczeństwu bierność i posłuszeństwo wobec władz państwowych. Każdy musi podejmować decyzje, dokonywać określonych wyborów. Nie wszyscy zdołali się już przystosować do nowych warunków.

Żyjemy w ciągle zmieniającej się sytuacji społecznej. Młodych ludzi, którzy stają przed wyborem zawodu, ogarnia obawa o to, czy w przyszłości znajdą pracę, czy uda im się zrealizować plany życiowe. Zmiany społeczno-ekonomiczne, powodują, że konieczne jest zdobywanie wykształcenia i jak najwyższych kwalifikacji zawodowych. Brak pracy albo jej utrata może spowodować kryzys w życiu człowieka niezależnie od wieku. Doprowadzić to może do zagubienia, utraty poczucia własnej wartości. Musimy wyrabiać w sobie takie nastawienie, żeby niepowodzenie nie prowadziło nas do załamania, lecz było bodźcem do aktywnego działania.

Jeżeli chodzi o szkolnictwo, można wyróżnić dalsze kierunki zmian wynikających z integracji Polski z Europą. Szkoła powinna dawać uczniom znacznie większe możliwości, niż tylko opanowywanie wiedzy książkowej. Szkoła powinna oferować uczniom wybór przedmiotów i zajęć fakultatywnych, tak aby mieli oni możliwość rozwijania swoich zainteresowań pod kierunkiem nauczyciela. Nauka nie powinna być stresująca. Korzystnie wpływa atmosfera zachęty i szczerości. Nauczyciel powinien mieć większą swobodę w doborze materiału nauczania.

W jednoczącej się Europie zwiększać się będzie międzynarodowa wymiana uczniów i studentów dla zapoznania ich z nowymi zjawiskami i doświadczeniami.

Zmiany powinny nastąpić także wewnątrz szkolnictwa wyższego. Warunkiem rozwijania przez uczelnie swobodnej działalności jest posiadanie przez nie większej samodzielności. Powinny one współpracować ze sobą celem wymiany doświadczeń. W organizacji kształcenia powinno preferować się samodzielność studentów, szerokie możliwości wyboru drogi kształcenia oraz doboru treści.

Revolucja informacyjna stała się najnowszą transformacją społeczno-ekonomiczną, która przeobraziła społeczeństwo. Dziś nowe technologie decydują o formach produkcji i sposobie życia.

Czy komputer to tylko narzędzie, które zastąpi nam maszynę do pisania?

Może dzięki dostępowi do Internetu nie będą potrzebne już podręczniki, zeszyty, biblioteki?

Czy tak należy wyobrażać sobie nadchodzące zmiany w szkole?

Najnowsze technologie elektroniczne, cyfrowe wpływają na rozwój różnych dziedzin życia człowieka. Również oświata korzysta z nowych technologii. Zachodzące w niej zmiany, wynikające z rozwoju technologii (komputery, telekomunikacja) i potrzeb społeczeństwa, muszą polegać na tym, aby kształcić inaczej. Dzisiejsza cywilizacja opiera się na dostępie do informacji, która jednak nie jest równoznaczna z wiedzą, ale jest niezbędna.

Szkoła to zdobywanie wiedzy. Natomiast zdobywanie informacji w szkole będzie o wiele łatwiejsze dzięki nowym technologiom. Największe znaczenie będzie miała łatwość w posługiwaniu się komputerem oraz umiejętność wykorzystania danych zawartych w Światowej Sieci WWW.

Największą wartością a jednocześnie zagrożeniem niesionym przez Internet jest wolny dostęp do informacji. Szkoła poprzez kształtowanie prawidłowych postaw może w tym wypadku spełniać bardzo ważną rolę. Nauczyciel jako opiekun może nauczyć mądrego korzystania z informacji zawartej w bazie informacyjnej Internetu.

Należy uświadomić sobie, że komputer jest tylko środkiem do zdobywania wiedzy. To, że dzieci lubią pracować na komputerze nie oznacza, że uczą się czegoś ważnego. Technologia informacyjna spełni swoją rolę w szkole wtedy, gdy jej kierownictwo i nauczyciele będą wiedzieć, jaka jest rola tej technologii, oraz poznają jej mocne i słabe strony. Sama technologia informacyjna, zastosowanie jej urządzeń w szkole nie jest w stanie przyczynić się do osiągnięcia wyższych wyników w nauce. Potrzebne jest dobre planowanie procesu nauczania oraz wysoki poziom pracy nauczyciela. Większa liczba komputerów w szkole nie oznacza jej wyższego poziomu nauczania i większych umiejętności uczniów.

Kolejne zagadnienie to konieczność rozwijania edukacji zdrowotnej. Jej istotą są masowe działania na rzecz zdrowia, z udziałem różnych społeczności. Celem tych działań jest zmiana nieprawidłowego stylu życia ludzi, spowodowanie, aby czymś modnym stało się dbanie o zdrowie i dobre samopoczucie, tak pod względem fizycznym jak i psychicznym. Należy rozbudować system promocji zdrowego stylu życia, kształcić kadry i podejmować działania na rzecz budzenia świadomości zdrowia.

Niewątpliwie ważną zmianą, która dokonuje się na przełomie ostatnich lat jest postęp w edukacji specjalnej. Zmiany w tej dziedzinie nastąpiły pod wpływem rozwoju idei humanitarnej, praw człowieka oraz rozwoju rehabilitacji. Należy rozwijać edukację niepełnosprawnych i uwzględniać ich stopień i rodzaj upośledzenia oraz tak pokierować ich możliwościami i umiejętnościami, aby przygotować te osoby do normalnego i samodzielnego życia.

W swojej pracy starałem się zwrócić uwagę na przemiany, jakie dokonują się współcześnie w edukacji i jakie będą następować w przyszłości, w związku z procesami zmian społecznych i gospodarczo - ekonomicznych. Mam nadzieję, że szkoła będzie również uczyć jak w epoce reform i cywilizacji informacyjnej pozostać człowiekiem przez duże „C“.

Czy rozwój technologii pozwoli na wprowadzenie nowych metod do powszechnego zastosowania w każdej szkole? Prawdopodobnie nie będzie to możliwe. W obecnej chwili obserwuje się różnice w dostępie do nowoczesnych technologii. Podstawowe trudności to koszty. Należy ochraniać te rozwiązania w polskiej edukacji, które się sprawdzają. Zachować musimy pewne dobre elementy i tradycje, które mogą służyć za przykład dla innych państw. Spełnienie tych założeń przyczyni się do powodzenia przemian edukacji i oświaty w naszym kraju.

LITERATURA:

1. „Edukacja w procesie przemian cywilizacyjnych i kulturowych”, cz. III, red. Tadeusz Gospodarek, Zenon Jasiński.
2. „Szkoła i nauczyciel a integracja Europy”, red. Ryszard Gerlach, Elżbieta Podoska-Filipowicz, WSP Bydgoszcz, 1993.